

Miskruier.

Jaco Botha. Kaapstad, Pretoria: Human & Rousseau. 2005. 228 pp. ISBN 0-7981-4581-1.

Miskruier, Jaco Botha se eerste roman verskyn na twee kortverhaalbundels, *In drie riviere* (1997) en *Sweisbril* (2000). Saam met Etienne van Heerden publiseer hy die *Rooi rom@n* in 1999. Met *Miskruier* word die verhaal van Suid-Afrika in 2009 vertel deur die oë van die joernalis Braam Fourie.

Die hoofkarakter leef in 'n Suid-Afrika wat tekens van geweld, anargie en grenslose verwaarlosing beleef. Braam Fourie staan 'n tyds-gewrig waar Thabo Mbeki in 'n bomontploffing gesterf het en deur 'n diktator, generaal Nyende, regeer word. Soos Paul Kruger vroeër is Mandela 'n balling in Switserland. Die leser kom op die eerste drie bladsye van die roman agter dat die Nuwejaar waarin die gebeure 'n aanvang neem, gebuk gaan onder Die Virus se "aanrol" (soos 'n miskruier wat mis aanrol) van sterftes. Braam Fourie is sintuiglik oordonder deur Die Virus se effek: "Die eerste son gloei deur die rookwolke wat uit die torings geblaas word. Dit voel vir my of ek al die honderde en honderde lyke van hier af kan ruik brand en smeul en verkool. Dis asof ek Die Virus self soos 'n klam lagie oor my vel kan voel. Ek kom skielik agter dat ek deur my neus asemhaal en dit my keel wurg." (9)

Hierdie snellereffek van wurgende omstandighede word verder geteken teen 'n nuwejaarsbegin, maar tog as 'n oploop van 'n katastrofale oordeelsdagvernietiging. Die toneelinkleding is dié van die einde van Suid-Afrika – 'n Armageddon in die landskap van dié begrensde ruimte. Verlossing uit hierdie stukkie kontinent is slegs na Nieu-Seeland en Australië, maar nou, in 2009 is dit drie jaar té laat vir landverlaat! Selfs die ontvlugting met 'n ander identiteit van die hoofkarakter Braam Fourie as Dirk Olivier, merk die dilemma van die hedendaagse Afrikaan-emigrant

met dubbelle identiteit en ontwortelwees. Dit is ironies dat Braam se poging om in veiligheid weer met sy vrou, Riki en kinders verenig te word, bemiddel word deur 'n "baster" swart man, Themba Molefe. Themba is die kind van 'n Italianervrou en 'n groot, sterk Xhosaman. Selfs hierdie "vermenging" tot nuwe menswees van Themba kan hom nie red teen die verkeerd van die Afrika-kontinent nie. Molefe word ook 'n slagoffer.

Vasgevang in 'n reeks gebeure van verraad, geweld en gevangeneskap, slaag Braam (of Dirk as voortvluggende) om saam met twee ander makkers uit die Nuwe Overbergse Sentrum vir Rehabilitasie te ontsnap. In hierdie gevangenis is die hoof, Chief Lazarus (weer eens 'n pseudoniem van identiteitverlies), 'n charismatiese Christen wat verdeel en heers. Dié ontsnapping bring verdere gevangeneskap, naamlik aan verlies: "Ek het alles wat ek het, verloor. Selfs my eie naam." (228)

In hierdie verhaal is die terugblik na die verlede geproblematiseer deur geweld, korrupsie en geweld, die hede is troosteloos en die toekoms fiksie. Teen hierdie agtergrond soek Fourie met 'n verslaggewersvisie na samehang en sin. Hy verwoord hierdie sinsoeke soos volg: "Alles, alles soek na balans. Daar is geen oomblik wat in isolasie plaasvind nie. Elke oomblik het 'n toekoms wat gevrees word of waarna uitgesien kan word. Elke oomblik het 'n verlede, 'n geskiedenis wat stig, wat kennis dra, patrone versamel en trauma skep." (156) Aansluitend hierby formuleer Fourie die verband tussen dinge as deel van 'n verhaal, 'n narratief wat kousaliteit besit: "Die toekoms en die verlede, dink ek, is alles maar fiksie. Dit is hoe ons onself verbeel dat dinge was en hoe ons onself verbeel dat dinge gaan wees. Vir my is daar geen toekoms nie en selfs die hede, hierdie plek, is iets wat bloot in my kop lewe – 'n enkele sin wat verdwerg word deur die verhaal wat strek van verlede tyd tot toekomstige tyd." (168)

Om kousaliteit in die roman te bereik, gebruik Botha die metafoor van die miskruier (en in hoeveel romans van die afgelope jaar of twee is die diernafoor – bidsprinkaan, reuse-keiserbosvlinder, skoenlapper en duif nie 'n belangrike gegewe vir sinsoeke nie!) Braam Fourie in die gestalte van 'n miskruier word voortgedryf deur skuldgevoelens van 'n verlede waar hy die loseerder Valda se onderklere teen sy seunslyf gehou en seksuele gevoelens gekoester het: "Ek is 'n miskruier, het ek gedink." (109) In hierdie lig beskou, karakteriseer hy homself as slegte mens, voyeur en pervert. Teenoor Denzel wat as skoenlapper gemetaforiseer word, is hy miskruier wat alles wat hy het, moes verloor: "Selfs my eie naam. My lyf is gebreek en binnegeval." (228) Só geteken, is hy as miskruier slagoffer van omstandighede. In God se skepping is hy op 'n balansstaat één van die twee soorte karakters in 'n teks: "In elke verhaal moet daar tog goeie ouens, slegte ouens, slagters, slagoffers, miskruiers en helde wees. Hoe pas ek by 'n god se verhaal in? Wanneer ek bid, vertoë aan God rig, sou dit dalk nét so nutteloos wees as wat 'n karakter in 'n manuskrip die skrywer om verlossing, om 'n beter bedeling vra? Die storie is tog leeg sonder lyding, intrige en moeisame groei – die ontknoping van die karakter." (137)

Botha teken die geskiedenis waarin die gebeure afspeel as 'n verhaal van slagoffers, geweldenaars, boetedoening om skuld te betaal. "Hoe ver in die geskiedenis moet 'n mens teruggaan om eienaarskap, die prys, die skuld te bepaal? En hoe ver tot in die toekoms om die finale afrekening te bewerkstellig?" (158) Die aksie van teruggaan in die verlede om besitterskap te bepaal, hang saam met die metafoor van die miskruier. Die uitskot wat deur die miskruier voortgerol word, is beeld van verlies aan die afgehandelde. Die voortrol van die misbol is byna 'n poging om besitterskap te eien, maar die sin daarvan is leeg: "Bokant my spook 'n miskruier: al skop-

pend en stoeiend rol hy die son deur die broosblou hemele – stoot hy hom soos 'n bol mis voor hom uit. Die reuk van kompos hang swaar in my neusholtes. Ek sukkel om asem te kry. Die miskruier beur vorentoe en verskroei tot 'n swart moesie op die gloeiende wang van die son. Die moesie groei en word groter en die son verbruin, verswart, verskrompel en verduister tot 'n droë bolletjie stront." (217)

Juis hierin lê 'n probleem met die miskruiermetafoor. Die gebruik daarvan op drie of vier plekke in die teks word nie genoegsaam uitgebou en koherent deurgeweef in die verhaal nie. Die sinvolheid van die miskruier wat 'n bolletjie stront aanrol en die hoofkarakter se uitgelewer wees aan 'n défaitistiese bestel, bly los drade van hierdie tekstuur wat probeer inweef met die romantitel. In 'n poging om die miskruier as handelend te beskryf, ondermyn die outeur hierdie gegewe met die volgende passiewe beskrywing van sy rol in die geskiedenis: "Dis 2009, en daar is geen manier om enige iets te verander wat in 2006 of 2007 gebeur het nie – Mbeki ... Nyende ... Ja, dis alles nou bloot geskiedenis, in klip gegraveer, en ek en Riki en die kinders en Brandon en Johnny is bloot slagoffers van daardie geskiedenis." (81)

Hiermee problematiseer Botha die konstruksie van Braam of Dirk se identiteit. Sy passiwiteit in die gebeuredinamiek maak hom 'n karikatuur. Verder is sy aanvanklike keuse om as Bok deur Chief Lazarus gekategoriseer te word, ondermyn deur sy vrees vir die geweld in die tronk en "verander" of bekeer hy hom tot Skaap. Só word hy een van die uitverkorenes om slegs maar weer voortgerol te word deur die geskiedenis se verloop.

Teen die agtergrond van die Christelike keusestelling betrek Botha 'n sterk en bewustelik opvallende geloofsrelaas. 'n Beskrywing van God, Godsdien, skuld en verlossing is 'n belangrike motief in *Miskruier*. Matteus 25: 32-41 dien hier as stramien van die

skaap-bokmetaforiek en keusestelling en -uitoefening. Vanaf hoofstuk 23 word die Bybelse motiewe van water-in-wyn verander, Seun van God tussen ons, tollenaar, die dag van Armageddon wat aanbreek na drie dae se reën, Dirk *bat* op drie, hy stel 'n patroon vas met drie balle, hy maak sy knieg seer op die moker van drie sesse, drie drade moet geknip word vir hulle ontsnappingspoging en die bakkie van Blinde-Giel vat met die derde probeerslag.

Die laaste hoofstuk word 'n kulminasie van die Bybelse getallesimboliek: Dirk is drie dae in die hok en drie jaar 'n gevangene, Springbok word gestraf met drie weke in die hok, daar is drie wagte. Ook is Dirk se slotwoorde voordat hy na sy "gebarste handpalms" (byna soos Christus se deurboorde hande!) kyk, Bybels: "God is groot! Prys Hom!" (228) Dirk is 'n tipe Abraham wanneer hy simbolies na die beloofde land kyk voordat hy mag ingaan: "In my gedagtes kyk ek verby die draadomheining. My oë volg die pad wat deur die groen heuwels slinger tot by die see. Ek trek my asem tot diep in my bors." (228)

Hierdie laaste toneel kan as 'n hoopvolle einde gelees word sou die Bybelse metaforiek en simbool as interpretasiesleutel gebruik word. Dirk of (Ab)Bra(h)am sien die beloofde land en vind sy Verlosser. Sy lyding word 'n daad tot bevryding. Tog is dit asof die leser huiwer voor die apokaliptiese raamwerk. Hierdie toekomsrealiteit (*sic!*) is té gemaak en meesleurend gewelddadig geskets. Is die hopeloosheid van 'n ontgodelde werklikheid die enigste hoop op voortbestaan volgens Botha se perspektief? Die drol se voortrol is 'n slotindruk van leegheid, want dink Dirk "Ek is te bang om die toekoms te voorspel." (228)

Marthinus Beukes
Universiteit van Johannesburg,
Johannesburg

Raka – die roman.

Koos Kombuis. Kaapstad: Human & Rousseau. 2005. 222 pp.
ISBN 0 7981 4589 7.

Dit is verblydend om te sien dat daar so nou en dan 'n lag-jou-slap-roman in Afrikaans verskyn. 'n Roman wat homself nie te ernstig opneem nie, kaalgestroop van pretensie, 'n roman wat uit die staanspoor alle hoop op die Hertzogprys laat vaar het, maar steeds geloof in die skok van selfherkenning behou. Koos Kombuis haal sy .303 met mening oor in *Raka – die roman*. En wat bly oor? 'n Slagveld van heilige koeie? Hiervoor het hy nie eens 'n geldige vuurwapenlisensie nodig nie, want Kombuis is 'n vlymskerp satirikus wat doodskote toedien, daar waar dit saak maak.

Maar wat is heilig in post-apartheid Suid-Afrika? Menseleuens? Wat is heilig vir die Afrikaner in 2006? Sy taal, kultuur of godsdiens? Wie of wat is 'n Afrikaner? Hierdie is van die vrae waarop Kombuis in sy roman lig probeer werp. Kombuis poog om 'n beeld van 'n Afrikanergesin in post-apartheid Suid-Afrika te gee, die beeld wat hy gee is van onsekere en soekende mense, want tot op die been gestroop word van uitgediende simbole, tradisies en rituele.

Op die agterplat beweer Kombuis: "*Raka – die roman* ontgin die vrese van die moderne Afrikaner in hierdie oorgangstyd van die oue na die nuwe, van die lokale realisme na 'n virtuele, relatiewe werklikheid." Wie beskou Kombuis as moderne Afrikaners? Waarom gebruik hy die bepaalde lidwoord in "*die* moderne Afrikaner"? Van watter vrese praat hy? Namens wie praat hy?

Raka – die roman is een skrywer se blik op 'n sekere groep se vrese binne 'n bepaalde tydsgewrig. Niks meer nie, maar ook niks minder nie? Sommige lesers sal hulself in die wel en weë van die Oppermans herken, terwyl ander sal wonder wat die skrywer die reg gee om op so 'n arrogante wyse namens